

पाठलाग

ले. दिवाकर काकखानीक्ष

हयुक्टन-टेक्नाक्ष

“नंदा.. अग नंदा. अग उठतेक्ष ना? अग आत आजले.. शाळेची येळ नाही कां झाली ? अग कठ..”

आईची हांक ऐकून नंदा रुचकून जागी झाली. डोळे चोळतचोळत ती पलंगावक खक्कली. आजूच्या कोगाड्यांत गजशाचे घडयाळ होते. तिनं पांचवा गजव लावला होता. तो केणा होडन गेला ते तिला कळलेच नाही. कांत्री तिला छान झोप लागून गेली होती. खप्पनपण छान पडली. अकाळी अकाळी तिला दिघीला जाणाकी तक दिक्षली. मुंडावळया घालून ती निघाली होती. अबेषव अशीच मंडळी होती. आषापण दिक्षले आणि आड दिलीपभुळा !

आता ती जागी झाली आईच्या हांकेमुळे. आलोखेपिळोखे ढेत ती तिच्या छोटया पलंगावकन खाली उतक्कली. काडीचापळव खाली लोळत होता. तो आशव्वाकक्षन आरश्याच्या कपाटाक्षमोर उश्ची शाहिली. डोळयावक झोप होतीच. आशशात तिनं तिच प्रतिलिंग पाहिलं आणि चमकून ती आपल्या पांढऱ्या काडीकडे निकव्हून पाहू लागली. असंध आडीवक काळया फुल्या तिला दिक्षल्या. ती श्रीतीने जोवाने ओशडली.

तिच्या ओशडण्याचा आवाज ऐकून आई घार्दघार्दने खैयेपाकघशतून तिच्या खोलीत धावली.

“ काय ग.. काय झालं किंचाळायला? जिणाणूं का दिक्षलं कुठं?”

“ आई.. आई अघ.. अघ माझ्या काडीकडं.. अग या काळया फुल्या कुठून आल्या माझ्या पांढऱ्या काडीवक ? ”

तिच्या आईनं निकव्हून पाहिलं. यय झाल्यामुळं त्यांना नीट दिक्षत नफ्हतं. जवळ जाळन त्यांनी तिच्या पळव हातांत घेतला.

“ अग नंदा .. खरंच की ! अगलया काडीवक फुल्या आहेत. काळया कंगाच्या..”

“ अग आई .. काहीतकी चमत्काशीक वाटतंय मला. काल अंद्याकाळी मी शाळेतून आली आणि काडी अडलली आणि ढोकीवकची ही ध्रुतलेली पांढकी काडी नेक्षले. या फुल्या नफ्हत्या त्यावेळी...!”

नंदाची आई झाणभव रत्नांद झाली. नकळत त्यांचे हात जोडले गेले आणि ढुक्कन्या झाणी त्या मटकन खाली जमीनीवक अक्षल्या. त्या काळया फुल्यांचा आर्थ त्यांना कळला. नयनाला कुणीतकी कवणी केली होती. या खिंचव्याच्या फुल्या होत्या. त्या लगानीने ओठाणांत आल्या य तिथून आटी ओलांडून पुढच्याढाकाशी आल्या. घार्दघार्दने त्यांनी ढाकाची कडी काढली. अडकव आजूला केला. त्यांची छाती धडधडत होती. पुढ्यांत काय दिक्षणाव याची श्रीती ढाटून आली होती. ढाव उघडले. पुढ्यांत पायकीवक उताश दिक्षला. कापलेले लिंषू त्यांत घातलेले कुंकु. चाक्षहा लाल मिकव्या आणि जळलेल्या उद्धारत्या. छातीत धक्क झाले !

तशाच त्यामागे फिकल्या. नंदा घालेलेल्या चेहऱ्यान ओटीवकच्या खुर्चीवक अभून होती.

कुणी हा ढावा काधला आक्षेल? माझी नक्षत्राक्षाक्षवी मुलगी कुणाच्या डोळयावक आली आक्षेल? कुणाचं अं आम्ही आईट केलं आक्षेल?”

एक ना ढोन हजाव प्रश्न त्यांच्या डोक्यांत थैमान घालू लागले.

नाना क्षणीक्षांचे घक क्षणीक्षाळीत होतं. याक व्होल्यांचे पिटांचे घक नानांच्या आजेखांनी खांधलेलं! माग याडी. याडीत झुपाकी, नाकळ, आंखा, केळीची लागवड होती. त्या काळांत मुळठला क्षगळयांच्या घकामार्गे याठया आक्षायच्याच. आशा या निकर्गांने क्षमृद्ध आक्षणाच्या गावांत, एकायितच गुन्हेगाकीचे प्रक्षंग निर्माण होत आक्षत. भ्रांठांढकी आणि घरजमीनीवक्षन होणारे तंटेष्वेडे किरकोळ क्षणकृपाचे आक्षत. पण क्षणिक्षाळीतील, नाना क्षणिक्षांच्या आजाण मुलीवक कुणी 'करणी' केली आहे आकं शोजान्यापाजन्यांना कळलं तर कुजेउज सुक्ष झाली आक्षती. नाना क्षणीक्ष पापभ्रीकृ माणूक्ष ! क्षर्कल इन्क्षेपेक्टक म्हणून केफुन्यू ब्बात्यांत अक्षीच वर्षे नोककी कवत होते. नोककी निमित्ताने त्यांना मुळठ आणि आजूखाजूच्या खोडप्यांत पिकायला लागायचे. कुणाच्या आद्यात ना मर्द्यात पठणाच्या या क्षकळ माणक्षाच्या घकांत आक्ष प्रकाक व्हावा या षद्वल क्षगळयांना आश्वर्य वाटत होत.

क्षत्रा वर्षाची सुनंदा या वर्षी मॅट्रिकला अक्षणाक होती. दिक्षायला सुंदर, डफाड्याची ही पोकरी, भ्रीतीने आगढी गर्भगळीत होठन गेली होती. जेमतेम तिनं नेकली याडी न्हाणीघकांत क्षोडली आणि पहाते तो काय ? कर्ष पकक्षावक आणि पोलक्यावक तशाच काळया फुल्या. तिनं आईला हांक मावली.

"आई ग...हे अघ काय माझ्या पकक्षावक आणि ष्लॉड्जवक ठठलंय ! काळयाकाळया फुल्या दिक्षताहेत !"

"आळ..आशू ढे . क्षगळे कपडे काढ आणि त्या खालकीत ठेव. मी मग क्षखूला थुक्कन ठेवायला कांगेन. तू नको काळजी कळकंस."

"पण आई हे काय ग आकं झालं ?"

"आणे.. तू नको पिचाक कवक जाक्त. ढांडीवकची ढुक्ककी याडी घाल. हे कंद्याकाळी आले की आपण याचा अंदोषक्त कवक."

नंदा कपडेष्वळलून आ॒ठाणांत आली. तिचा क्षगळा डत्काह मावळला होता. खूप ढमल्याक्षावकवं याटत होतं. ती पकत झोपायच्या खोलीत गेली आणि पलंगाक पडली. तिचे डोळे केळ्हा मिटले ते तिला कळलंच नाही. थोड्यायेलान आई आत आली. म्हणाली..

"नंदा आळा.. आग ठठ. शाळातव आज खुडाली. जेवायची येळ झालीय. काहीतकी खाक्कन घे."

सुनंदाने डोळे उघडले. पण तिला डठावेक्षेच वाटेना. आईनं तिच्या कपाळावक हात ठेवला. कपाळ कढत कढत लागलं. तिने तिच्या गळयाशी हात लावला. तापानं नंदाचं झंग फणफणलं होत. आईच्या पोटात धक्क झाल. तिन धाकटया मुलाला हाक मारली. आका वर्षा चा दिलीप नुकताच शाळेतून आला होता.

"दिलीप.. आळा जशा शोजाकी जाठन सुमनआत्याला ओलाव अकं. आपल्या ताईला अशाच ताप आलाय म्हणून आईनं तुला लगेच ओलावलय म्हणून झांग.."

"आता झांगून येतो हं.. आई" आकं म्हणत दिलीप आहेक पडला.

पांचळहा मिनीटांत शोजाकीच शाहणाच्या सुमनताई आल्या.

"कां ग यत्कला.. काय झालं पोकीला? कशानं एकळम ताप आला ?"

सुमनताई आणि यत्कलाआई यत्कलजवळ एकाच याच्या होत्या. एकमेकीना त्या आग.. तुगाच म्हणत आक्षत.

“ भुमनतार्ड.. पहा अकं पोशीची काय ढशा झाली आहे ती ..! कुणी मेल्या ढावेदावांन छळ मांडलाय भर्मजत नाही !”

पत्क्षलाषाईर्णी भुमनतार्डना काळया फुल्यांची हकीगत झांगितली आणि नहाणीघकातल्या आढळीत ठेवलेले नयनाचे कपडे ढाकवायला नेले. कपडे ध्रुण्याकाठी त्यांत पाणी ओतलं आणि अघताखदता आढळीतलं पाणी रक्ताक्षाक्खे लाल शडक झालेलं ढोधीना दिक्षित.

आता मात्र पत्क्षलाषाईर्णचा धीक झुटला. श्रीतीने त्या गर्भगळीत झाल्या. झंड्याकाळ होठ लागली होती. माठांच्या झावल्या ढूरढूर जात होत्या. चिमणी पांखकं चिवचिवत घशटयांत पक्षत होती. द्वितीजावक्षया झूर्याचा लाल गोळा अमुळांत अर्धवट खुडालेला होता. भुमनतार्ड आणि पत्क्षलाषाईर्ड निमूटपणे नंदाच्या खाटेजवळ अभून होत्या. मधुनच एकदा भुमनतार्ड उठल्या आणि त्यांनी कोणाहयांतील चिमणी पेटवली. ती लहानशी खोली त्या उजेडांन किंचीत उजळून निघाली. तितक्यांत ढाकाची कडी वाजली. पत्क्षलाषाईर्ड उठल्या आणि ढकणाजा उघडला. नानाक्षाहेष ढाकातून घशांत आले. आयकोचा चिंतातूर येहवा अघून त्यांना काळजी वाटली. त्यांची अहीण भुमनपण खाटेजवळ अभूलेली पाहून त्यांनी यिचाकलं.

“ कां ग भुमन, कोण आजाशी आहे? दिलीपला तापषीप आलाय कां?”

पत्क्षलाषाईर्णी झकाळपाभूनची झर्ण हकीगत यजमानांना झांगितली. झर्ण ऐकून घेतल्यानंतर नानाक्षाहेष म्हणाले,

“ ठीक आहे.. कुणीतशी आपल्या वाईटावक आहे. पण या निष्पाप पोशीनं काय गुन्हा केला म्हणून ही कशणी केली ? जगांत कुणाचं चांगलं झालेलं काही यिघ्नक्षंतोषी माणझांना अघवत नाही. अठाणी माणझे अधोशी उपाय शोधत आक्षतात. आपण खुद्यापुक्कक्क कुणाचंही वाईट केलेलं नाही. पण हे श्रोग आहेत ! श्रोगायलाच लागतात..”

“ आहो ते झर्ण व्हरं .. पण आता या पोशीचं काय कशायचं? आमीन डॉक्टरना ओलवायचं कां?”

“ आग.. डॉ. आमीन काय कशणाक या प्रकाशांत ? मला माहीत आहे.

आजाक्षाळीतल्या मक्षालगल्लीमध्ये गोकुळमिक्त्री नावाचा मांत्रिक आहे. त्याला मी घेडन येतो. तुम्ही तिच्याजवळ अभून वहा. आलोच मी इतक्यांत..”

यहाणाक्षकापून नानाक्षाहेष घशाखाहेक पडले. झंधाक ढाटून आला होता. अमुळाच्या लाटा पुळणीवक येकन थडकत होत्या. त्यांचा एकलयी आवाज कानापर उठत होता. मधुनच कुठंतशी कुत्र उठल्याचा आवाज येत होता. झूर्य आक्षताला जाळन आता द्वितीजावक खुभमटलेला ध्रुवट प्रकाश दिक्षित होता. झंधाकाच्या त्या छोटया क्रक्त्या पक्षन नाना आजाक्षाळीकडे चालले होते. झण्णीक्षाळी पाभून मक्षालगल्ली अर्था कोळ झांतक्षक अक्षेल. क्रक्त्यावक तुकळक कहळाशी होती. ढोनाचाक माणझे इकळून तिकडे झांवल्यापक्षकर गोल्याक्षाक्षी दिक्षायची. ते मक्षालगल्ली मध्ये शिक्कले. आजलेल्या खोंखलाचा आणि भुकटीच्या कालवणाचा वाक हयेत पक्षकला होता. उजव्याखाजुद्या क्षातप्या घशांत गोकुळमिक्त्री बहात होता. काठीला आलेला गोकुळ मिक्त्री घशक्षमोक्षया झंगणात टाकलेल्या खाटेवक निवांतपणे अभून यिडीचे झुकके घेत होता.

नाना खांकदले.

“ कोन हैं जी ?” यिडीच्या दिशेने झावाल आला.

“ मी .. मी नाना झण्णीक्ष.. झण्णीक्षाळीतला..”

“ आओ .. आओ नानाक्षाण.. मैने पैहेचाना नही झंधेकेमे.. आओ खटीयावक..”

“ नही नही.. आता नको. मी जश घाईच्या कामाक्षाठी आलो होतो.”

नानांनी गोकुळमिक्त्रीला कर्ष हकीगत झांगितली.

“ डाके डाके..ऐका नही होना अच्यीको. मैं डम्भी चलता हूं आपके खाथ. आपने गांवमे ऐका नही होना चाहिये. लोगोकी नियत खशाण हो रही है.. मुझे थोडा शक है.. क्युंकी ये पहिली आर नही हो रहा है !झमझे ? ”

गोकुळमिक्त्री घशांत गेला आणि एक लहान चटर्ड तांब्या आणि खुताका घेकन नानांचेष्टकेष्टक निघाला.

नानांच्या घरी आल्याष्टकेष्टक गोकुळमिक्त्री कर्ष घशाभोवती फिरला. पुढच्या दाकाने वाकतवाकत घशांत शिकला. ओटीतून ओठाणात आला य तिथं त्यानं चटर्ड पक्षकली. आजूला आलळी भक्तन पाणी मागपिले. तांब्याभक्तन पाणी डाप्या हाताला ठेवले आणि अशेषक आणलेला झाडू डजप्या हाताशी ठेवला.

आर्झनं नंदाला खोलीतून आहेक आणलं यगोकुळमिक्त्रीच्या कमोक अक्षयिल. तिच्या डंगात झडकून ताप होता. पण तशीच आळोखे पिळोखे ढेत ती अक्षली. डोळे लाल लाल झाले होते य ताणूनताणून ती गोकुळमिक्त्रीकडे अघत होती.

गोकुळमिक्त्री मांत्रिक होता य तोंडाने काही मंत्र पुटपुटत होता. आचानक त्यान हातातला झाडू जमिनीष्ट आपटला. तांब्यातील पाण्याचा मोठा हषका नंदाचे तोंडाष्ट मारला..

“ जाती की नही..जाती क्यूं नही ? माझूम अच्यीको झेडती है.. हठल कही की .. जाती नही..? ”

गोकुळमिक्त्री पाण्याचे एका पाठोपाठ एक हषके मारत होता आणि नंदा ते अहन करत होती. जण तिला कक्षले आन शाहिले नफ्हते. तिची शाडी ओलीचिंग झाली. आजूला आर्झ डम्भी होती य निमूटपणे तो प्रकाक पहात होती. आढळलीतले पाणी झंपले. आपटून आपटून खुतान्याच्या काठया तुदून आजूषाजूला पक्षकल्या होत्या. पाण्याच्या हषक्याने नंदा हताश होकन आडगी झाली आणि कणहु लागली. गोकुळमिक्त्रीचे डोळे खंडिकाक्षवेला लाल झाले होते य ओबडून ओबडून त्याला धांप लागली होती.

घडयाळाचा काठा आता एक ताक्षाने पुढे क्षक्कला होता. गोकुळमिक्त्री उठला. त्यानं खमीक्षामधून चपटी काढली. खूच उघडून घटाघटा आटली घशांत बिकासी केली.

“ नानाकाष्ट.. ये आपने गांवकी करणी है ! लेकिन घषक्नेकी आत नही. झमझे ? मैं पक्का अंदोषक्त करता हूं. नंदा बिटिया इक्कुल जाती है ना तांबटालीक्षे ? मुझे पता है.. यहा कोई छेठी है.. ऐका खतकनाक काम करनेवाली. एक ना एक दिन यो पकड जायगी. जक्क यकड जायगी... झमझे ? ”

एवढे ओलून गोकुळमिक्त्री शात्रीच्या डंगाकात झापाझपा पाठले टाकत नाहीका झाला.

दोन दिवक्षानंतर नंदा खडक्कडीत अकी झाली.

*****

पाठलाग

ले. दिवाकर काकवाणीक हयुक्टन-टेक्षाक्ष

तकं पाहिलं तक मुक्त छोत छोटंक गांव. कमुदावर वक्षलेलं. व्यातंन्यापूर्ण जंजीका वंशानाचं बाज्य नषाणाचं होतं. हिंडु मुक्तलमानांची वक्ती आक्षलेल्या गावाच्या आजावडाळीत, हिंडु मुक्तलमानांची ढुकान शोजाकी शोजाकी एकमेकांना खेटून आक्षायची. मुक्तलमानी बाज्य आक्षलं तकी गावात भगळे मशाठी ओलायचे. मुक्त च्या किनान्यापाक्षून आंत कमुदांत, काशा किल्ला दिक्षतो. शिवाकालापाक्षून हा किल्ला आहे. त्या कालांत या किल्ल्याचा उपयोग कागळी आकमार ठेवण्याकाठी केला जात आसे. शिवाजीच्या काळांत कवळाक आंगांचा मोठा तोफक्खाना आणि नौदल या किल्ल्यांत तळ फेळन आसे. आक्षी कमुदांतून आचानक हल्ला आल्याक त्याला तोंड फेण्याचं काम जंजीका किल्ल्यातून होत आसे. “कलालषांगडी” काकव्या लांब पल्ल्याच्या तोफा चाकी भुक्तजावर ठाक्षून भक्षन, जर्यत तयाशीत आक्षत.

पूर्वेला डंच डोंगवावर वक्ताचे पुशातन मंडीक आहे आणि मंडीशाच्या उत्तरेला, तिक्कक्ष डंच डोंगवावर मशीढ आहे. वक्तमंडीक आणि मशीढ यांच्या खोन्यांत मुक्त गांव वक्षलेलं आहे. कोकण किनान्यावर वेंगुर्ला, मुक्त, ढापोली आशी नितांत झुंडव वक्षलेलीही गांवे आहेत. हा भाग कमुदकिनान्यावर आक्षल्यामुळे मच्छीमाकीचा धंदा मोठया प्रमाणांत. कोळयांची वक्ती भक्षपूर. कमुदाच्या किनान्याला लागुनच मुक्तचा कोळीवाडा आहे.

प्रत्येकाच्या गाडीत नावळ, झुपाशी, केळी यांची लागवड. त्यामुळे या पिकांचा आगळी झुकाळ. भातशेतीपण नोठया प्रमाणांत केली जाते. धिक्काऱ्या शातकाच्या भुक्तपातीला मुक्तगावाची वक्ती पांचदहा हजाराची आक्षेल. नषाणाचे बाज्य झुक्त झाल्यानंतर वक्ती वाढली आणि ती पीक्स पंचवीक्ष हजारापर्यंत गेली. ही वक्ती प्रमुखतः जातीप्रमाणे पिखुरली होती. आजावडाळी, प्रभुआंगी, तांबटाळी, आम्हणावडाळी, झोनावडाळी आशाप्रकाके निकनिशाळ्या जातीच्या आळया होत्या. तक्षेच काही कुटुंबे ओळीने एकाच वक्तव्यावर घरे खांधून होती. त्यांत दिघेआंगी, चिटणीक्षाळी आशा नावाने ओळखणाकी, कायव्यक्षत्कुटुंबाच्या भाड्खंडांनी खांधलेली घरे होती. चिटणीक्षांचा याढा म्हणजे प्रचंड याक्तू आहे. आक्षं झांगतात की या घावाच्या ओठाणांत गेली तिनशे वर्ष नववात्रीच्या भुमाकाक फेणीचा मोठा होम केला जातो. आधापही चिटणीक्ष घशांत ही प्रथा चालू आहे.

आश्या या झुंडव निकर्गरिम्य गावाला एक गालेट लागलेलं होतं. चेटूक, ककणी, मूठ मारण आसे काही आदोकी प्रकाक या गावांत नेहमी चालतात आक्षा आवाच ओलाला होता. भूतभुताटकी चेटुक आणि यांचे आनुभव घेतलेली खशीच मंडळी गावांत होती. वंशाकाळी गावाच्या आहेक आहिशेणाच्या फेवणाक्षमोक, पिंपळाखाली गावकशी मंडळीचा मोठा आडडा आक्षायचा. शानांत वक्षन आलेली गुरुदोक आता झावणीला खांधलेली आक्षायची. द्याका काढून झालेल्या आणि गुशांगा वैवरणाका घालून आपेमंडळी मोकळी झालेली. गांव झंदाशाच्या घोंगाकीत भुडून गेलेल. घशांतील आयका चूलीवर भाकन्या अडळीत आक्षायच्या किंवा कोळयाक्षाचे भगुणे ढवळीत आक्षायच्या. मुक्त झंडवशन आणलेल्या माहन्याचा घमघमाट घशाघशांतून झुटलेला आक्षायच्या.

आजाकळाळीतला आषू भोईक, काक्षाकळाळीतला अंडू घेवक्षक्खक, महभणगल्लीतला ढामू खेलदाक, तांषटळाळीतला झोन्या कडपे, ढामू म्हक्कक, शिवा भरगत, खालच्या आळीतला तालीमाज गणा चौगुले, आशी रहापांच मंडळी गप्पा हाणीत पाकावर खक्कली होती. गप्पा बंगात आल्या होत्या. गोयिंदा झोनाशाची छठेल पोकरी झगुणा, शाळा चूकवून, दिघे आळीतल्या कुळकण्याच्या पोकाखोषक गावाषाहेकच्या खक्खच्यावनांत कशी धिगाणा घालते हा यिषय चघळीत होती. पानतंषाखूच्या चंच्या आळीपाळीने पुढे मागे खक्कत होत्या.

गालात झाठलेला पानतंषाखूच्या चोथा जिभेख्खाली ठेंकन लांब पिचकाशी झोडत ढामू म्हक्कक खोलला, “ च्या माईला , या पोशीनं तक लई दिंगाणा चालयिलाय...झोनाक ती झोनाक आनि लागली त्या कुलकण्याच्या पोकाच्या मागं.. आंक हाय काय?”

“ आंकं कढी आपल्या कोंडप्यात झालं नफ्हत. भटाचा तो पोकगा.. फिक्कील फिक्कील अन झोडून दिल एक दिशी...तो पोकगा हाये शिकलेला.. आलाय झुटीत अन ही भवानी लागली तेच्या मागं..” काक्षाक आळीतला अंडू घेवक्षक्खक ने पुटका टाकला.

“ पन आपन काय करनाक तेला ? तेचा आप .. यामन कुलकर्णी हाये तलाठी. झमळया गावाच्या जिमीनीचं कागदपत्र तेला म्हाईत. उगाच आपन कशाला तेच्या भानगडीत पडावं?” शिवा भरगत खोलला.

“ आंकं पण त्यानं आपल्या पोशीला नाक्षयली म्हंजे.. ?” अंडूने शंका काढली.

“ नाक्षयली तक नाक्षयली...आपुन या भानगडीत पळू न्हाय आका मला वाटतां. गोयिंदा झोनाशाचा आनि कुलकण्याच्या तो खाजगी पक्षेन हाय.” आषू भोईक पडीलकीच्या नात्याने झमजून खोलला.

आषू भोईकाच्या तोंडातून शाष्ड आहेक पडायला आणि गावाकडून उठलेला गलका झर्णीनी ऐकायला एक गांठ पडली. लिंखाच्या पाकावरची खगळी आपेमंडळी धोतकं चंच्या झाटकून खडी झाली आणि गलक्याच्या दिशेन पाहू लागली. गलक्या पाठोपाठ, मधल्या आळीकडून अंधारफाडून आभाळाकडे झेप घेणाश आगीचा जाळ दिक्कला तशी माणकं गावच्या दिशेन झापाझापा धाक लागली. झगळयांच्या पुढे गणा चौघुले धावत होता. शिवाशीच्या काठीकाक्खा, कमावलेल्या शाशीकाशा गणा, गावच्या तक्षण पोकांच्या म्होरक्या होता. जळा गणा धावायला लागला तशी मागची मंडळीपण त्याच्या मागून धांपू लागली.

मधल्या आळीतल्या ढामू म्हक्ककाशच्या घशक्षमोत ही: गर्दी जमली होती. ढामूच्या पक्षातल्या भाताच्या उडप्यांना आग लागली होती. पाकावरचीमंडळी पोहचेपर्यंत जवळजवळ झगळी उडप्यांच्या भक्षक्थानी पडली. लोकांच लक्ष उडप्यांकड झक्कताना, ढामूच्या गुरुंच्या वाडयांत गुरुं धोकं दैमान घालू लागली. ढावणीला हिक्कवून वाडयाच्या आहेक पडायला घक्कटत होती. वाडयाच्या माळयावर झक्कलेल्या कडधाने पेट घेतला होता. माळयाच्या चौकटीमधून पेटलेला येंडा गुरुंच्या अंगावर पडत होता आणि चामडी भाजल्यामुळे गुरुं ढावणील हिक्कके फेंकन पळायला खघत होती. हुशारीकक्षन गणा चौगुले वाडयांत शिक्कला आणि त्यानं भक्षभक्षा गुरुंच्यी ढाली झोडली. गुरुंच्या जीवघेण्या झोडकण्यामुळ, जमलेल्या लोकांचा कलकलाट ऐकु येईनाक्षा झाला. ढाली झोडलेली जनावरं कैवावैशा धायू लागली. वाडा यिझावण्याक्षाठी आलळी आलळीने लोक पाणी आगीवर आत वारे. हा गलषला चालू झक्कताना, ढामू म्हक्ककाशची म्हाताकी, उक अडवत, लोंबलत घशाहेक पडली. घशाच्या कुडाच्या पडवीनं पेट घेतला होता. म्हाताकीच्या तोंडावं ओळक झालेले होत आणि त्यामुळे तिच्या तोंडातून पडणाऱ्ये अभद्र शाष्ड, खुलखुला पाजवल्याक्षेवे वाटत होते. हां हां म्हणता ढामू म्हक्ककाशच्या झगळया घशाने चाकी आजूने पेट घेतला. झगळे गांवकबी हळहळत होते. एक गोष्ट मात्र पक्की.. आग लागत होती आपोआप ! कुणी ढावेढाव-घेवी, घेठा-भगिष्ठ आग लावीत नफ्हता. ढामूच्या घशाढाशाची बाखवळांगोळी झाली होती. चाक लेकशंना घेंकन ढामूची आयको जनी, गणू चौगुल्याच्या पडवीत

येळन गळा काढून बठत अक्षली. तिची म्हाताशी झाक्यू थडाथडा डोक्यावर हात माझन कर्क शय आवाजात शिव्याची लाखोली वहात होती आन भेझूपणे बठत होती.

आगीकमोक घोळक्यांत उभा अक्षलेला आषू भोईक अगळयांना उद्देशून ओलला,

“ मंडळी ..हये काय असं झाला नाय..हयेचा कायणी कळन छेडा लावला पायजे..”

“ आषूशेट..तुमी गावचे पडील मानकं..तुमाला आमी काय कांगनाक? पन ज्ये बठतय त्ये कार्डझुडिक भल्यांच नाय. तुमीच आता यातून माक्न काढा असं म्हन्तुया मी..” अंडु घेवक्षकक ओलला.

“ अंडोणा, तू आगदी अगल्यांच्या मनातील गोष्ट ओललाक्ष अग! आज ढामू म्हक्ककाच्या घशाची शक्ख जाली. पंधरवडयाआगी, त्या अख्या भुजाक्षलाच्या ढुबत्या म्हशीला जिमीनीवर लोळणली आन अख्याची था शोकाची म्हक्ष मांगाला याची लागली..कुनीतशी गावावर आविष्ट आनलय अग..” झोपान झालुंक्यान आपला पिचार कांगितला.

एक ना ढोन. आषूशेटच्या भोवताली कोंडाळ जमलं. अगली माणकं आषूशेट काय पिचाक झांगतात याची आतूकतेने वाट पाहू लागले. अशाचवेळ मागे उभा अक्षलेला म्हाताशा गोकुळमिक्त्री जक्का पुढे अक्षकला आणि धीमे धीमे ओलू लागला,

“देक्खो जी. मुझे आप अस पहचानते है. मै कोई अठा मांविक नही हुं. लेकिन गये एक आलमे जो कुछ मैने देखा है, यो कुछ आच्छा नही है. दो हप्ते पहले नानाक्षास अणीक्षके अच्चीपर किक्कीने करणी कियी थी. मुझे खुलाया था नानाक्षासने. अच्ची झुधक गयी. लेकिन मै ये जानता हुं की ये काम आहक का नही.. आपनेही गावका है...”

अर्थ गावकशी कानटवकाक्षन गोकुळमिक्त्रीभोवती जमा झाले.

“ये काम आच्छा नही है. ये भूत पिशाच्या नही. ये आपने गांवकी करणी है.. चेटुक है. मै कहता हुं ये जो पाप हो बहा है इक्ककी जिमेदाशी झाके गांव की है.”

“अरोणर ! अमळया गांवचा भलाषुका त्येन होणाऱ्ह हाये. छडा लावला पायजे. मिक्त्रीजी, आपण काहीतशी उपाय शोधुन काढा यातून.. आमा गावकन्यावर लई उपकार होतील.” आषूशेट ओलले.

“इलाज..इलाज हो अकता है.. मै गांवकेवाक्ते जक्कव कोशीश करण्गा. आप अस लोग आल घर जाये..”

धीमे धीमे पावले टाकत गोकुळमिक्त्री गर्फीतून आहेक पडला. त्याच्या पाठोपाठ जमलेली गर्फी पांगू लागली. आयाआपडया तान्हयापेक्षांना पढक्षाक्खाली घेळन, आपेलोकामागून फक्फटत घक्काडे चालू लागल्या.

काव ढाटली. टिटप्पा आहेक पडल्या आन झोकडू लागल्या. आगीचा जळका वाक्ष गावाच्या डोक्यावर धुक्याक्षाक्खा चिकटून बाहिला. ढामू म्हक्ककाच्या घर आणि गुंबंचावाडा आगीने जमीनदोक्त केला होता. पांगलेली गुंब आता घेकणीकाठी वाडयापाक्षून झंतवावर आशेने येळन उशी बहात होती. ढामू म्हक्ककाची आयको, पोकं आन म्हाताशी आई गणा चौगुल्याच्या पडणीतून उठून माजघात ढीनवाणी अक्षून बाहिली होती.

घोळक्यातून गणा चौगुले घकाक्ष आला. माजघकात ढामूची कावभाशीण आणि म्हाताकीला अधून त्याला पार्झट पाटलं. त्याच्या कावभाशीनं खर्षक्षाठी आधीच चुलीवर कैपाक लावला होता. पोकांना पोटभक्क खायला घालून झाल्यावर गणा ढामू म्हक्ककशाला म्हणाला,

“ठठा ढामूशेट.. ठठा चाक घाक्ष पोटात घाला. नुकक्षान.. भाकी नुकक्षान झालंय तुमचा.. पन आपला जीव पाचलाय ते काय कमी ? गुबंडोकं पन वांचलीत...! ”

“ह्या.. गणाजी.. भमजताय माका भमदा.. न्या भिठक नाय.. पुना उभाविन माजा घक.. भमदा जाईल पन आपला नकीष काय कोन घेक्कन जानाक हाय ?”

“मी तेच म्हन्तो.. भमदं गांववालं येकीनं मळतीला धांवतील. अघाच तुमी..! ” गणाने ढामूला धीक दिला.

गावकशी ढुक्स्या दिवक्षापाक्षून ढामू म्हक्ककशाचे घक अंधून डेक्क लागले. कुणी ठगाक दिला, तक कुणी खांखले दिले. शिवा भगत गांवचा झुताक. तो आणि त्याचा थोक्ला लेक भिकू, कवपत वळंणा घेक्कन कामाला लागले. शामू बेलदाक आपल्या पाहुण्या मेहण्याला घेक्कन घकाच्या जोत्याक्षाठी छिनी हातोडीनं फगडाच्या चिका ठोकू लागले. गोकुळमिक्की जागेची आंखरी कक्षन ताक्षलेल्या लाकडाच्या खुंटया जमीनीत ठोकत होता. घक अंधाणीत तोच एक माहितगाक होता. माणीकचंद माकणाडयानं भिवा याघमान्याष्वेषक, चाक चुन्याच्या गोणी आणि एक बिमीटाची गोणी पाठवली. भ्रक्षभक्क झुताक, गवंडी काम कक्ष लागले. एका दिवक्षात जोतं उशं शाहिलं. ढुक्स्या दिवक्षी घकाच्या चौकटी लागल्या आन गवंडी भिंत कचू लागले. उजप्या आजूची भिंत उशी शाहिली आन गवंडी मागच्याक्षव्याची भिंत कचू लागला. अर्धीवाक भिंत झाली नाही तोच पहिली क्वचलेली भिंत कोक्षली. गवंडी, झुताक, मिक्की यांची धांवाधांव झाली. गोकुळमिक्कीने चुनाक्षिमेंटच मिश्रण तपाक्षलं, वळंणा घेक्कन भिंतीची लेण्हल पाहिली, क्वचलेल्या खिटांची पहाणी केली. अर्वकाही ठीकठाक होते. मग भिंत पडली कशी ? भर्वाची ठोकी कापून गेली. अघताष्वद्या मागची अर्धवट क्वचलेली भिंतपण कोक्षलायला लागली. झुताक, गवंडी आणि इतक कामगाक घाषक्ले. एकेकानं काढता पाय घेतला. गोकुळमिक्की आणि गणा चौगुले, ढामू म्हक्ककशाला खास डेक्कन अक्षून बाहिले. अंदाक पडायच्या आधी गोकुळमिक्की, ढोघांना थांखायला झांगून आजाक्षाकडे निघुन गेला. अंदाक ढाटायला लागला होता. एका हातांत कंकील आणि ढुक्स्या हातांत गोणपाटाची पिशवी घेक्कन गोकुळमिक्की पक्षत आला. आल्याआल्या गोकुळमिक्कीने पिशवीमधून लिंष काढली, कुंकु, गुलाल आणि उड्हषत्या काढल्या. घकाक्षमोक्ष अक्षून त्यानं, पिशवीतल्या तांदुळाचे उलटे क्षवक्तीक काढले. मंत्र म्हणून त्यांत गुलाल भक्कला. मग झोणये होक्कन त्यानं ढोनतीन घेणां जमीनीवर डोके टेकवले. हातांत पाण्याने भक्कलेला तांछ्या घेक्कन तो त्या अर्धवट अंधालेल्या घकाशोवती प्रढक्षिणा घालू लागला. हातांतले तांदुळ फेकत होता, पाणी शिंपडीत होता आणि तोंडाने कक्षलेक्षे मंत्र पुटपुटत होता. अन्याच घेणानं तो थांखला आणि निश्चलपणे त्या भ्रक्षभक्क घेत बाहिला.

शाव्र केहा उलटली कळले नाही. भक्काळी गवंडी झुताक आणि इतक गांवक्की पक्षत जमले. काही मळतीला, तक काही अघायला. गवडयांनं पक्षत भिंत थांधायला घेतली. पहिली पुकी झाली अन मागची घेतली. ढोऱ्ही भिंती उश्या बाहिल्या.. न कोक्षलता..!

ढामू म्हक्ककशाचे घक उश्ये बाहिले. आठ दिवक्षानी त्याची आयको, पोकं आणि म्हाताकी आर्झ पक्षत बहायला आली आपल्या घकांत. ढामूने आता गांवक्यांच्या मळतीने गुवांचा वाडा थांधायला घेतला. वाडा अंधून झाला. गुबं ठिकाणावर आली.

पंथक्षादिवक्षानी आमावाक्या आली. ढत्ताच्या डोंगरापाक्षून ते काशाकिल्यापर्यंत काळाकुड अंदाक पक्षक्ला होता. मर्छीमाकीला गेलेली गलषते, होठया आता नांगाक टाकून जंजीवा अंक्षकात क्रिथक्षावल्या होत्या. आमावाक्येला मुक्कड अंक्षकातले कोळी माझेमशीला जात नाहीत. तो एका

विवाज आहे. बाबीचा प्रहब जक्का वाढत चालला तशी गावात क्षमभुम यायला लागली. घराघरातल्या चिमण्या, कंझील खिड्यायला लागले. बातकिड्यांची किकिकिक वाढू लागली. पाली, पिंचू, बाबडे अंधाशाचा फायदा घेऊन लांघ लांघ जिभाकाढून डांक्स चिलटी घशांत गपागपा कोंधत होते. किकिकिकणी पोरं, छातीलालापून आयाषापडया हंतक्षणात पडून होत्या. अंधाशाच्या धोंगडीत गांव झोपी गेलं होत.

मध्यान्हीची बाब्र झाली. गावच्या क्षमशानात, प्रेत जाळायला जमपून ठेवलेल्या लाकडाच्या ढिगामागून एक मानणी आकृती आहेक पडली. ढषत ढषत ती आकृती, मक्षवटीच्या बक्त्याच्या आजूला, निवङ्गुंगाच्या झुडपापाशी आली. निवङ्गुंगाच्या जाळीमधून एक होला चिची sss कशीत उडाला. पठोपाठ एक जिवाणू अळवळत निवान्याला गेल. ती काळीकभिन्न आकृती निवङ्गुंगाच्याजाळीच्या मागच्या ढकडीवर गपवूप अंधाशात न्याहळत खेळून बाहिली. हालचाल नाही.. आवाज नाही. मक्षवटीतील ती शांतता. डोळयात ओट घातलं तशी दिक्षणार नाही अशा तो काळाकुड अंधाक. क्षावजाची चाहूल घेत बाहाणाका जणू तो शिकाबी ..!

प्रहब उलटून गेला. एकाग्र चित्ताने ती आकृती अंधाशात डोळे लापून क्षमशानाकडे अघत होती. आचानक ढूऱवर त्या बक्त्यावरकून येणारी एक आकृती त्यानं पाहिली. चेहबा दिक्षत नफ्ता. पण ती व्यक्ती हल्लुहळू क्षमशानाकडे येत होती. तिच्या डोळ्यावर एका टोपली आथवा घमेलं अभावं. त्यातून धूऱ निघत होता आणि थोडया थोडया विक्षतवाच्या लाल ज्वाळा दिक्षत होत्या.

ती आकृती निवङ्गुंगाच्या जाळी जवळ आली. जवळ येताच ती आकृती एका आईची होती हे ढकडीमागे लपून खेळलेल्या शिवा चौगुल्याला कळले. त्या आईनेमात्र ढकडीमागे लपलेली व्यक्तिपाहिली नफ्ती. बाब्रभव शिवा तिच्या मागावर होता. जळती टोपली घेतलेली आई जवळयेताच, ढकडीमागलपलेल्या शिवानं तिच्यावर झडप घातली आणि तिला पकडण्याचा प्रयत्न केला. त्या आईच्या अंगावर कपडयाची विधीझुद्धा नफ्ती. नरन आपताशात ती आई क्षमशानाकडे चालली होती. हातात आलेली झापझुरळी एकदम निकटाची, तशी ती आई शिवा चौगुल्याच्या हातून झटकली आणि क्षमशानाकडे पळायला लागली. ती आई होती शिडशिडीत, पण फाक चपळ! ती आई लांखलांख ढांगा टाकीत पुढे पळत होती आणि शिवा तिचा पाठलाग कशीत होता. एकदा ती क्षमशानाच्या आगळी जवळ आली आणि शिवा तिला झडप घालून कणेत पकडणार तर तिन डोळ्यावरचं जळकं घमेलं शिवाच्या अंगावर फेकल. एकदोन निकवारे शिवाला चाढून गेले. पण जाक्स्ट भ्राजल नाही. पक्षत ती आई पळायला लागली. शिवा तिची पाठ क्षोडायला तयार नफ्ता. आई आता पक्षत गावच्या बक्त्यावर धावू लागली. शिवाचा पाठलाग चालूच होता. आता तिच्या डोळ्यावर टोपली नफ्ती. गावाच्यायेशीजवळच्या पिंपळाच्या पावापाशी ती आई जळा घुटमळली. शिवाने कंधी झाडून तिच्यावर डडी घातली आणि कमवेला खांधलेल्या ढोकीत तिचे पाय आडकवले. आई धडपडली झुटायला. शिवानं तिला आणखीनच कक्कचून ढोकीन आवळालं.

आता झूऱुमुंजू झालं होतं. पाखवांचा किलखिलाट ऐकायला येत होता. आओळख पटण्याक्षाठी शिवानं त्या नागडया आईच थोषाड आपल्याकडं वळवलं. तिन आपला आर्धा चेहबा लाल काकपीनं कंगवला होता आणि बाहिलेला आर्धा, काळया पंगणाने! शिवाने तिला आओळखली. तांखटाळाली मध्ये बाहाणाकी ती शोवंताआई माळीण होती. शिवाने तिला खेचत खेचत आपल्या घशाक्षमोर आणली आणि माचाच्या खांखाला खांधून ठेवली.

अकाळ झाली. गांव जाग झालं. वर्दळ झुकू झाली. जो तो शिवा चौगुल्याच्या घशाक्षमोर येकून त्या नागडया आईची छीथूळकशीत होता. शोवंताआई याककव.. मध्यमरयीन.. नव्याने

टाकलेली आई . हीच ती घेटकीण .. हीच ती कवणी कवणाकी .. आणि हीच ती आई ढामू
महसुकवाचे घर पेटवणाकी आवडवा !

पंथवठा लोटला आणि एक दिवशी कंद्याकाळी शिवा चौगुले पोट ढुखतय म्हणून
शोतावऱ्ण माघाकी आला आणि आडवा झाला. चाक आठ दिवक्ष हकीम-पैद्याचे औषध झाले.
ठताक घडेना. आठव्यादिवशी डॉ. अमीनला खोलावले. त्यानी तपाकून गोळया आणि आटलीत
औषध दिल. शिवाच्या तज्ज्येतीत काहीच भूधाकणा झाली नाही. शिवा दिवक्षेनदिवक्ष खंगत
चालला. दहाव्या दिवशी शिवाची शुद्ध गेली. तो पक्षत शुद्धीवर आला नाही झर्यापित्री
अमावऱ्णयेला शिवा गेला.

कुणी म्हणतात शोवंताआईचा पाठलाग शोवला शिवाला .. तिनच मूठ माकून जीव घेतला
त्याचा..!
